

Інформаційна довідка
до проекту Закону України
«Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України
щодо особливостей застосування заходів забезпечення у корупційних і
пов'язаних із корупцією кримінальних проваджень
у період воєнного стану»
(реєстр. № 11466 від 07.08.2024 р.)*

Анотація. В Інформаційній довідці аналізуються положення проекту Закону України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо особливостей застосування заходів забезпечення у корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних проваджень у період воєнного стану» (реєстр. № 11466 від 07.08.2024 року) (далі – законопроект).

Зокрема розглядається відповідність законопроекту вимогам Конституції України, засадам правотворчої діяльності, основоположним нормам кримінального та кримінального процесуального законодавства України. За результатами аналізу встановлюються ризики, які в подальшому можуть перешкоджати належній реалізації законопроекту під час правозастосовної діяльності та досягненню проголошеної в ньому мети, пов'язаної із удосконаленням правового регулювання підстав та порядку застосування заходів забезпечення кримінальних проваджень щодо корупційних і пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень у період воєнного стану.

Ключові слова: кримінальні провадження; воєнний стан; запобіжні заходи; тримання під вартою; корупційні кримінальні правопорушення; кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією; тяжкі злочини; особливо тяжкі злочини; підозрюваний; обвинувачений.

Підставами для підготовки законопроекту, як зазначено в пояснювальній записці до нього, стали наявні прогалини правового регулювання щодо застосування заходів кримінального провадження, зокрема обрання запобіжного заходу підозрюваним, обвинуваченим у вчиненні тяжких та особливо тяжких корупційних кримінальних правопорушень під час дії правового режиму воєнного стану.

Враховуючи загрозу національній безпеці України, що становлять тяжкі та особливо тяжкі корупційні злочини, обґрунтовується необхідність удосконалення процесуального порядку застосування запобіжних заходів щодо вказаних осіб, обмеживши їх виключно триманням під вартою, тобто запобіжним заходом, передбаченим пунктом 5 частини першої статті 176 Кримінального процесуального кодексу України (далі – КПК України). Така законодавча новела, на думку авторів законопроекту, завадить підозрюваним у корупційних кримінальних правопорушеннях уникати відповідальності шляхом переховування від органів досудового розслідування або суду, а також спонукатиме їх укладати угоду про визнання винуватості та викривати інших співучасників і організаторів корупційних злочинів, сприятиме поверненню вкрадених активів та відшкодуванню завданих державі збитків від таких злочинів.

Досягнення зазначених цілей пропонується реалізовувати шляхом внесення відповідних змін до чинного КПК України: доповнивши статтю 176 КПК України «Загальні положення про запобіжні заходи» частиною дев'ятою такого змісту: *«Під час дії воєнного стану та протягом року після його завершення до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинах, передбачених статтями 191, 206₂, 209, 210, 211, 364, 368, 368₅, 369, 369₂ Кримінального кодексу України, застосовується виключно запобіжний захід, визначений пунктом 5 частини першої цієї статті»*; додавши до частини першої статті 183 КПК України «Тримання під вартою» слова *«... крім випадків, передбачених частинами шостою, восьмою та дев'ятою статті 176 цього Кодексу»*.

За результатами проведеного аналізу законопроекту вбачається доцільним відзначити такі ризики його положень.

Потребує корегування назва законопроекту, яка не узгоджується з його змістом та викладеними у ньому пропозиціями.

У назві законопроекту вжито терміносистеми *«корупційні і пов'язані із корупцією кримінальні провадження»*. По-перше, вжиття таких мовних зворотів є некоректним, оскільки вказує на те, що кримінальне провадження є корупційним (мова повинна йти про кримінальне провадження щодо корупційних правопорушень). По-друге, наведений у законопроекті перелік тяжких та особливо тяжких злочинів цієї категорії, які пропонуються використовувати як підставу для застосування до осіб, що підозрюються або обвинувачуються у їх вчиненні, лише запобіжного заходу у вигляді тримання під вартою, не відповідає переліку кримінальних правопорушень, які вважаються корупційними кримінальними правопорушеннями згідно з Приміткою до частини першої статті 45 чинного Кримінального кодексу України (далі – КК України).

У запропонованій частині дев'ятій статті 176 КПК України (у редакції законопроекту) відсутні посилання на тяжкі та особливо тяжкі корупційні злочини, передбачені статтями 262, 308, 312, 313, 410 КК України, про які зазначено у Примітці.

Зокрема: *«Викрадення, привласнення, вимагання вогнепальної зброї, бойових припасів, вибухових речовин чи радіоактивних матеріалів або заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживанням службовим становищем»* (стаття 262); *«Викрадення, привласнення, вимагання військовослужбовцем зброї, бойових припасів, вибухових або інших бойових речовин, засобів пересування, військової та спеціальної техніки чи іншого військового майна, а також заволодіння ними шляхом шахрайства або зловживання службовим становищем»* (стаття 410).

Протидія таким корупційним злочинам, які, окрім іншого, безпосередньо посягають на громадську безпеку та встановлений порядок несення військової служби, набуває особливої актуальності та має вкрай важливе і пріоритетне значення саме в умовах правового режиму воєнного стану. Незважаючи на це, посилань на них, а також на інші, передбачені кримінальним законом корупційні кримінальні правопорушення, у законопроекті немає.

До предмету правового регулювання законопроекту, виходячи з його назви, належать також і *«пов'язані з корупцією кримінальні провадження»*. Однак у ньому не згадуються діяння, передбачені статтями 366-2, 366-3 КК України, що згідно з Приміткою до частини першої статті 45 КК України вважаються кримінальними правопорушеннями, пов'язаними з корупцією.

У контексті викладених у законопроекті пропозицій, згадування у його назві таких кримінальних правопорушень чи проваджень є зайвим, оскільки передбачені нормами *«Декларування недостовірної інформації»* та *«Неподання суб'єктом декларування декларації особи, уповноваженої на виконання функцій держави або місцевого самоврядування»* за своїми ознаками не відносяться до категорії тяжких та особливо тяжких злочинів з огляду на критерії класифікації кримінальних правопорушень, встановлених статтею 12 КК України.

Натомість, законопроект містить посилання на статті 206-2, 209, 211 КК України, які, керуючись вимогами кримінального закону, не належать до категорії корупційних кримінальних правопорушень.

З метою правової визначеності положень законопроекту у його назві та тексті замість формулювання *«заходи забезпечення у корупційних і пов'язаних із корупцією кримінальних провадженнях»* доречно використовувати такі юридичні терміни, які застосовуються у чинному кримінальному та кримінальному процесуальному законодавстві. А саме: *«корупційні кримінальні правопорушення»*, *«кримінальні правопорушення, пов'язані з корупцією»*, *«заходи забезпечення кримінального провадження»*, *«кримінальні провадження щодо корупційних кримінальних правопорушень та кримінальних правопорушень, пов'язаних з корупцією»*.

Зважаючи на основну мету та спрямованість законопроекту, який пропонує підстави для застосування лише одного із запобіжних заходів – тримання під вартою, найбільш коректно у зв'язку з цим згадувати у його назві та тексті про *«запобіжні заходи»*, які є різновидом заходів забезпечення кримінального провадження, або *«тримання під вартою»*, як одного з таких запобіжних заходів.

Вбачається, що основна пропозиція законопроекту про доповнення статті 176 КПК України положенням про те, що під час дії воєнного стану та протягом року після його завершення до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні тяжких та особливо тяжких злочинах, передбачених статтями 191, 206-2, 209, 210, 211, 364, 368, 368-5, 369, 369-2 КК України, застосовується виключно запобіжний захід у вигляді тримання під вартою, не має достатніх правових підстав.

Відповідно до статті 64 Конституції України конституційні права і свободи людини і громадянина не можуть бути обмежені, окрім випадків, коли в умовах воєнного або надзвичайного стану можуть встановлюватися окремі обмеження прав і свобод із зазначенням строку дії цих обмежень.

Законом України *«Про внесення змін до Кримінального та Кримінального процесуального кодексів України щодо удосконалення відповідальності за колабораційну діяльність та особливостей застосування запобіжних заходів за вчинення злочинів проти основ національної та громадської безпеки»* (від

14.04.2022 № 2198-IX) передбачено низку змін до КПК України щодо підстав та порядку застосування запобіжних заходів за вчинення названих злочинів. Зокрема визначено, що під час дії воєнного стану до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109-114 258-258-6, 260, 261, 437-442 КК України, за наявності встановлених законом ризиків, застосовується такий запобіжний захід, як тримання під вартою, визначений пунктом 5 частини першої статті 176 КПК України.

Так само Законом України «Про внесення змін до Кримінального процесуального кодексу України щодо обрання запобіжного заходу до військовослужбовців, які вчинили військові злочини під час дії воєнного стану» (від 16.08.2022 № 2531-IX) статтю 176 КПК України доповнено положенням про те, що під час дії воєнного стану до військовослужбовців, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 402-405, 407, 408, 429 КК України, застосовується виключно запобіжний захід у вигляді тримання під вартою.

Зазначені у цих Законах тяжкі та особливо тяжкі злочини безпосередньо посягають на основи національної та громадської безпеки, стосуються підготовки, вчинення та фінансуванням тероризму, створення незаконних воєнізованих або збройних формувань та вчинення ними нападів на об'єкти інфраструктури, планування, підготовки, розв'язування та ведення агресивної війни, інших злочинів щодо порушення законів та звичаїв війни, геноциду, військових кримінальних правопорушень. Тобто становлять фундаментальну небезпеку для суверенітету й територіальній цілісності держави, існування самої держави як такої, її інституцій та громадян.

Крім того, за умов воєнного стану їх вчинення прямо або опосередковано сприяє діям громадян іноземних держав щодо масового знищення цивільного населення, руйнування об'єктів інфраструктури, нерухомого майна, тимчасовій окупації окремих територій держави, іншим діям, що містять склад злочинів проти людяності, геноциду, воєнних злочинів тощо.

Наведені обставини надають легітимність й правову обґрунтованість під час відсічі збройній агресії безальтернативному застосуванню до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні вказаних злочинів, найбільш суворого запобіжного заходу – тримання під вартою. За таких умов застосування цього запобіжного заходу повністю забезпечує необхідну ефективність та дієвість кримінального провадження, належне виконання його завдань, має визначальне значення для запобігання вчиненню нових кримінальних правопорушень, притягнення до відповідальності та покарання осіб, які вчинили зазначені тяжкі та особливо тяжкі злочини.

Тобто у випадку вчинення зазначених злочинів потреби особливого режиму кримінального провадження під час дії воєнного стану виправдовують такий ступінь втручання у права і свободи осіб, як одну із передбачених статтями 132, 177 КПК України підстав для застосування запобіжного заходу у виді тримання під вартою.

З огляду на викладене, запроваджені вищезгаданими законами зміни до статті 176 КПК України щодо процесуальних підстав застосування запобіжних

заходів мають виключний та тимчасовий характер, обумовлені особливими, надзвичайними обставинами, обмежуються певним часовим періодом та стосуються виключно окремої вичерпної категорії названих злочинів.

За обставин загального або звичайного правового режиму такий порядок застосування процесуальних обмежень особистої свободи не діє. Підтвердженням цього є Рішення Конституційного Суду № 7-р/2019 від 25.06.2019, яким визнано, що положення частини п'ятої статті 176 КПК України не відповідає Конституції України (є неконституційними), а саме: «Запобіжні заходи у вигляді особистого зобов'язання, особистої поруки, домашнього арешту, застави не можуть бути застосовані до осіб, які підозрюються або обвинувачуються у вчиненні злочинів, передбачених статтями 109 -114¹, 258-258⁵, 260, 261 Кримінального кодексу України».

Тому пропозиції щодо виняткового застосування такого запобіжного заходу, як тримання під вартою до осіб, підозрюваних чи обвинувачених у вчиненні інших кримінальних правопорушень, включення до вищезазначеного переліку інших злочинів не відповідають встановленим кримінальним процесуальним законам підставам його виняткового застосування як найбільш суворого запобіжного заходу, що істотно обмежує особисту свободу. Крім того, це не узгоджується із визначеним Конституцією України правовим режимом пріоритетного забезпечення прав і свобод громадян, які за загальним правилом не можуть бути обмежені.

Висновки. Вищезазначені положення досліджуваного законопроекту не повною мірою відповідають усталеним вимогам законодавчої техніки щодо повноти та правової визначеності нормативно-правового акта, узгодженості його приписів з відповідними основоположними нормами Конституції України, кримінального та кримінального процесуального законів.

У подальшому це перешкоджатиме належній реалізації законопроекту під час правозастосовної діяльності та досягненню проголошеної у ньому мети щодо удосконалення правового регулювання підстав та порядку застосування заходів забезпечення кримінальних проваджень щодо корупційних і пов'язаних з корупцією кримінальних правопорушень у період воєнного стану.

Також, з огляду на пропозицію щодо виключного застосування тримання під вартою до осіб, підозрюваних/обвинувачених у вчиненні визначених кримінальних правопорушень, реалізація цього проекту закону потребуватиме додаткових видатків із державного бюджету України. Тому, згідно часини третьої статті 91 Регламенту Верховної Ради України законопроект потребує фінансово-економічного обґрунтування.

*Дослідницька служба
Верховної Ради України*

*Цей документ підготовлений Дослідницькою службою Верховної Ради України як довідковий інформаційно-аналітичний матеріал. Інформація та позиції, викладені в документі, не є офіційною позицією Верховної Ради України, її органів або посадових осіб. Цей документ може бути цитований, відтворений та перекладений для некомерційних цілей за умови відповідного посилання на джерело.